LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

SHARTNOMA TUZISHDAN OLDINGI MUZOKARALARDA INSOFSIZ XATTI-HARAKATLAR UCHUN FUQAROLIK-HUQUQIY JAVOBGARLIK: O‘ZBEKISTON VA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI

Nizomiddinov Obidjon

Toshkent davlat yuridik universiteti

Ilmiy rahbar: **Ramazonov Nodir**

Elektron pochta: ilmiyizlanuvchi@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada shartnoma tuzishdan oldingi muzokaralar jarayonida taraflar tomonidan sodir etilishi mumkin bo‘lgan insofsiz xatti-harakatlar va ular uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlik masalalari tadqiq etiladi. Xususan, muzokaralarni shartnoma tuzish niyatisiz olib borish, muhim ma’lumotlarni yashirish, maxfiy axborotdan noqonuniy foydalanish hamda muzokaralarni asossiz ravishda to‘xtatish kabi holatlarning huquqiy oqibatlari tahlil qilinadi. O‘zbekiston Respublikasi fuqarolik qonunchiligining tegishli normalari Germaniya, Fransiya va AQSH tajribasi bilan qiyosiy-huquqiy jihatdan o‘rganiladi. Tadqiqot natijasida shartnoma oldi munosabatlarida halollik va oqilonalik talablarini aniq belgilash, muzokaralar davomida yuzaga keladigan majburiyatlarni mustahkamlash hamda insofsiz xatti-harakatlar oqibatida yetkazilgan zararni qoplash mexanizmini takomillashtirish yuzasidan takliflar ishlab chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *shartnoma oldi muzokaralari, insofsiz xatti-harakat, fuqarolik-huquqiy javobgarlik, shartnoma erkinligi, halollik prinsipi, zarar, maxfiy axborot, qiyosiy-huquqiy tahlil, culpa in contrahendo.*

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НЕДОБРОСОВЕСТНОЕ ПОВЕДЕНИЕ В ХОДЕ ПРЕДДОГОВОРНЫХ ПЕРЕГОВОРОВ: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Низомиддинов Обиджон

Ташкентский государственный юридический университет

Научный руководитель: Рамазонов Нодир

Электронная почта: ilmiyizlanuvchi@gmail.com

Аннотация. В статье исследуются недобросовестные действия, которые могут совершаться сторонами в ходе переговоров, предшествующих заключению договора, и вопросы гражданско-правовой ответственности за них. В частности, анализируются правовые последствия ведения переговоров без намерения заключить договор, сокрытия существенной информации, незаконного использования конфиденциальной информации и необоснованного прекращения переговоров. Соответствующие нормы гражданского законодательства Республики Узбекистан изучаются в сравнительно-правовом аспекте с опытом Германии, Франции и США. По результатам исследования разработаны предложения по четкому закреплению требований добросовестности и разумности в преддоговорных отношениях, укреплению обязанностей, возникающих в ходе переговоров, а также совершенствованию механизма возмещения убытков, причиненных недобросовестными действиями.

Ключевые слова: преддоговорные переговоры, недобросовестное поведение, гражданско-правовая ответственность, свобода договора,

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

принцип добросовестности, убытки, конфиденциальная информация, сравнительно-правовой анализ, culpa in contrahendo.

CIVIL LIABILITY FOR BAD-FAITH CONDUCT IN PRE-CONTRACTUAL NEGOTIATIONS: THE EXPERIENCE OF UZBEKISTAN AND FOREIGN COUNTRIES

Nizomiddinov Obidjon
Tashkent State University of Law
Scientific supervisor: Ramazonov Nodir
E-mail: ilmiyizlanuvchi@gmail.com

Abstract. This article examines civil liability for bad-faith conduct during pre-contractual negotiations. It focuses on negotiations conducted without a genuine intention to conclude a contract, concealment of material information, misuse of confidential information and unjustified termination of negotiations. The relevant provisions of the Civil Code of the Republic of Uzbekistan are analysed in comparison with the legal approaches of Germany, France and the United States. The study identifies the legal nature of pre-contractual duties and examines the balance between freedom of contract and the principle of good faith. Based on the comparative analysis, the article proposes improvements to Uzbek civil legislation, including clearer rules on pre-contractual duties and compensation for losses caused by bad-faith conduct.

Keywords: pre-contractual negotiations, bad faith, civil liability, freedom of contract, good faith, damages, confidential information, comparative legal analysis, culpa in contrahendo.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

KIRISH. Fuqarolik-huquqiy munosabatlarda shartnoma taraflarning huquq va majburiyatlarini belgilovchi asosiy yuridik vositalardan biri hisoblanadi. Shartnoma tuzish jarayoni, odatda, taraflarning o‘zaro manfaatlarini aniqlash, shartlar yuzasidan kelishish, zarur ma’lumotlarni almashish va muzokaralar olib borish bosqichlaridan iborat bo‘ladi. Mazkur jarayon shartnoma imzolanishidan oldin boshlansa-da, uning davomida taraflar o‘rtasida muayyan ishonch, iqtisodiy manfaat va huquqiy kutilmalar shakllanadi.

Bugungi kunda tadbirkorlik, investitsiya, xizmat ko‘rsatish, qurilish va boshqa iqtisodiy faoliyat yo‘nalishlarida shartnoma oldi muzokaralarining ahamiyati ortib bormoqda. Ayniqsa, yirik tijorat bitimlari, investitsiya loyihalari va uzoq muddatli hamkorlik munosabatlarida muzokaralar uzoq vaqt davom etishi, taraflardan biri tomonidan katta miqdorda mablag‘ va vaqt sarflanishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shunday vaziyatlarda taraflardan birining insofsiz xatti-harakati ikkinchi tarafga moddiy zarar yetkazishi ehtimoli mavjud.

Masalan, bir taraf boshqa tarafni shartnoma tuzishga ishontirish maqsadida muzokaralarni olib borishi, undan tijorat sirlarini yoki boshqa muhim ma’lumotlarni olishi, biroq dastlabdan shartnoma tuzish niyatiga ega bo‘lmasligi mumkin. Yoki muzokaralar davomida muhim ma’lumotlarni ataylab yashirish, olingan maxfiy axborotni uchinchi shaxslarga oshkor qilish yoxud ikkinchi tarafda shartnoma tuzilishiga asosli ishonch uyg‘otganidan so‘ng muzokaralarni g‘ayrihalol maqsadda to‘xtatish holatlari yuz berishi mumkin.

Bunday vaziyatlarda muhim huquqiy savol yuzaga keladi: agar taraflar o‘rtasida hali shartnoma tuzilmagan bo‘lsa, muzokaralar davomida sodir etilgan insofsiz xatti-harakatlar uchun javobgarlik belgilash mumkinmi? Shartnoma tuzilmaganligi tarafni barcha huquqiy majburiyatlardan ozod qiladimi? Ushbu

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

savollarga javob topish shartnoma erkinligi va fuqarolik muomalasida halollik prinsipining o‘zaro nisbatini aniqlashni talab etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 9-moddasida fuqarolar va yuridik shaxslar o‘z huquqlarini amalga oshirishda halol, oqilona va adolat bilan harakat qilishi lozimligi belgilangan. Shuningdek, boshqa shaxsga zarar yetkazishga, huquqni suiiste’mol qilishga qaratilgan harakatlarga yo‘l qo‘yilmasligi nazarda tutilgan. Kodeksning 14-moddasi esa huquqi buzilgan shaxsga yetkazilgan zararni qoplashni talab qilish imkoniyatini beradi [1].

Biroq mazkur normalarning mavjudligi shartnoma oldi muzokaralarida yuzaga keladigan barcha holatlarni avtomatik ravishda hal qilmaydi. Chunki shartnoma tuzilishidan oldingi bosqichda taraflar o‘rtasida hali shartnomaviy majburiyat vujudga kelmagan bo‘lishi mumkin. Shu sababli muzokaralar davomida yuzaga keladigan alohida majburiyatlarning huquqiy tabiatini, ularning buzilishi oqibatlarini va javobgarlik shartlarini aniqlashtirish zarur.

Maqolaning asosiy tezisi shundan iboratki, shartnoma tuzish erkinligi muzokaralar jarayonida insofsiz xatti-harakatlarni sodir etish erkinligini anglatmaydi. Shartnoma tuzilmagan taqdirda ham, muzokaralar davomida qonun bilan himoya qilinadigan manfaatlarga zarar yetkazilgan bo‘lsa, tegishli huquqiy shartlar mavjud bo‘lganida fuqarolik-huquqiy javobgarlik yuzaga kelishi mumkin.

Tadqiqotning maqsadi shartnoma tuzishdan oldingi muzokaralarda insofsiz xatti-harakatlar uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlikning nazariy va amaliy asoslarini o‘rganish, O‘zbekiston qonunchiligini Germaniya, Fransiya va AQSH tajribasi bilan qiyoslash hamda milliy qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Tadqiqotning obyekti shartnoma tuzishdan oldingi muzokaralar jarayonida yuzaga keladigan fuqarolik-huquqiy munosabatlar hisoblanadi.

Tadqiqotning predmeti shartnoma oldi muzokaralarida taraflarning halollik, oqilonalik va maxfiylik bilan bog‘liq majburiyatlari, ularning buzilishi oqibatlari hamda fuqarolik-huquqiy javobgarlik mexanizmlari hisoblanadi.

ASOSIY QISM (MUHOKAMA VA NATIJA). Adabiyotlar tahlili. Shartnoma oldi javobgarligi masalasi xorijiy ilmiy adabiyotlarda keng o‘rganilgan. I. Zuloaga Germaniya huquqida muzokaralarni to‘xtatishda ishonch omilining o‘rnini tahlil qilgan [2], A.-S. Vandenberghe va M. Kovac esa shartnoma oldi javobgarlikning rivojlanishini qiyosiy huquq va iqtisodiy tahlil nuqtayi nazaridan yoritgan [3]. Hoffman v. Red Owl Stores ishining mazmuni, uning sud amaliyotidagi ahamiyati va ishonchga asoslangan javobgarlik g‘oyasining chegaralari W. C. Whitford, S. Macaulay hamda R. E. Scott ishlarida batafsil muhokama qilingan [4–6].

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot davomida formal-yuridik, qiyosiy-huquqiy, tizimli tahlil va mantiqiy-huquqiy metodlardan foydalanildi. Formal-yuridik metod yordamida O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining shartnoma erkinligi, halollik, zararlarni qoplash va majburiyatlarni bajarishga oid normalari o‘rganildi. Shuningdek, Germaniya Fuqarolik qonunlari to‘plami (BGB) hamda Fransiya Fuqarolik kodeksining shartnoma oldi munosabatlariga oid qoidalari tahlil qilindi.

Qiyosiy-huquqiy metod asosida Germaniya, Fransiya va AQSH huquq tizimlarida muzokaralar davomida taraflarning xatti-harakatlariga qo‘yiladigan talablar, javobgarlik asoslari va zararlarni qoplash doirasi taqqoslandi. Tizimli tahlil metodi shartnoma oldi munosabatlarini fuqarolik huquqining umumiy

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

prinsiplari, majburiyatlar huquqi va zararlarni qoplash institutlari bilan bog‘liq holda o‘rganishga xizmat qildi. Mantiqiy-huquqiy metod esa milliy qonunchilikdagi mavjud normalarning amaliy qo‘llanish imkoniyatlarini baholash va qonunchilikni takomillashtirishga qaratilgan takliflarni ishlab chiqishda qo‘llanildi.

Tadqiqotning huquqiy manbalarini O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, Germaniya Fuqarolik qonunlari to‘plami, Fransiya Fuqarolik kodeksi, AQSH sud amaliyotidagi Hoffman v. Red Owl Stores, Inc. ishi hamda mazkur sohaga oid ilmiy adabiyotlar tashkil etdi.

Natijalar. 3.1. Shartnoma oldi muzokaralarining huquqiy tabiati va insofsiz xatti-harakat tushunchasi. Shartnoma oldi muzokaralari taraflarning kelajakda shartnoma tuzish imkoniyatini muhokama qilish, uning muhim shartlarini aniqlash va o‘zaro manfaatlarini kelishtirishga qaratilgan harakatlari majmuasidir. Ushbu bosqichda taraflar shartnoma tuzish yoki undan voz kechish huquqiga ega. Biroq mazkur erkinlik boshqa tarafning qonun bilan himoya qilinadigan manfaatlariga zarar yetkazish imkoniyatini bermaydi.

Shartnoma oldi munosabatlarining o‘ziga xos jihati shundaki, taraflar o‘rtasida hali asosiy shartnoma tuzilmagan bo‘lsa-da, muzokaralar davomida muayyan xulq-atvor qoidalariga rioya etish zarurati paydo bo‘lishi mumkin. Jumladan, taraflar bir-birining qonuniy manfaatlarini hurmat qilishi, olingan maxfiy ma’lumotlardan belgilangan maqsad doirasida foydalanishi va muzokaralarni ataylab chalg‘itish vositasiga aylantirmasligi lozim.

Insofsiz xatti-harakat deganda, muzokaralarda ishtirok etuvchi tarafning boshqa tarafning ishonchi yoki iqtisodiy manfaatlaridan g‘ayrihalol maqsadda

foydalanishga qaratilgan, qonun bilan himoya qilinadigan manfaatlarga zarar yetkazuvchi xatti-harakati tushuniladi.

Shartnoma oldi muzokaralarida insofsiz xatti-harakatlarning asosiy ko‘rinishlariga shartnoma tuzish niyatisiz muzokaralar olib borish; muhim ma’lumotlarni ataylab yashirish; maxfiy axborotdan noqonuniy foydalanish yoki uni oshkor etish; boshqa tarafning asosli ishonchidan g‘ayrihalol maqsadda foydalanib muzokaralarni to‘xtatish kiradi.

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, muzokaralarning muvaffaqiyatsiz yakunlanishi yoki taraflardan birining shartnoma tuzishdan voz kechishi o‘z-o‘zidan huquqbuzarlik hisoblanmaydi. Shartnoma erkinligi prinsipiga muvofiq, taraflar shartnoma tuzishga majbur emas, qonunda nazarda tutilgan alohida holatlar bundan mustasno. Shu sababli javobgarlik faqat insofsiz xatti-harakatning tegishli huquqiy shartlari isbotlangan taqdirda yuzaga kelishi lozim.

3.2. O‘zbekiston qonunchiligida shartnoma oldi muzokaralarida javobgarlik masalasi. O‘zbekiston Respublikasi fuqarolik qonunchiligida shartnoma oldi muzokaralarida insofsiz xatti-harakatlar uchun javobgarlikni baholashda bir qator umumiy normalar muhim ahamiyatga ega.

Fuqarolik kodeksining 9-moddasida mustahkamlangan halollik, oqilonalik va adolat prinsiplari alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu norma fuqarolik huquqlarini amalga oshirish jarayonida shaxslarning xatti-harakatlariga nisbatan umumiy talablarni belgilaydi. Demak, taraflar faqat shartnoma tuzilgandan keyin emas, balki fuqarolik-huquqiy munosabatlarga kirishish va o‘z huquqlarini amalga oshirish jarayonida ham mazkur prinsiplarga rioya etishi zarur.

Fuqarolik kodeksining 14-moddasi zararlarni qoplash institutining umumiy asoslarini belgilaydi. Unga ko‘ra, huquqi buzilgan shaxs qonunda yoki

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

shartnomada boshqacha tartib belgilanmagan bo‘lsa, o‘ziga yetkazilgan zararning to‘liq qoplanishini talab qilishga haqli. Zarar tarkibiga haqiqiy zarar va boy berilgan foyda kiradi [1].

Mazkur normani shartnoma oldi muzokaralarida qo‘llash masalasi muayyan ehtiyotkorlikni talab qiladi. Chunki zararlarni qoplash uchun, avvalo, qonun bilan himoya qilinadigan huquq yoki manfaatning buzilishi va javobgarlikning tegishli shartlari aniqlanishi lozim. Shartnoma tuzilmaganligi sababli kutilgan shartnomaviy foydani avtomatik ravishda undirish mumkin, degan xulosaga kelish to‘g‘ri bo‘lmaydi.

Fuqarolik kodeksining 8-moddasida fuqarolik huquq va burchlarining vujudga kelish asoslari belgilangan. Ushbu modda fuqarolik huquqiy munosabatlarining qonunda nazarda tutilgan yuridik faktlar asosida yuzaga kelishini tushunishda muhimdir. Shu nuqtayi nazardan, shartnoma oldi muzokaralarida yuzaga keladigan majburiyatlarni ham amaldagi qonunchilikdagi umumiy qoidalar bilan bog‘liq holda baholash zarur.

Fuqarolik kodeksining 333-moddasida majburiyatlarni buzganlik uchun javobgarlik masalalari tartibga solingan. Biroq ushbu normani shartnoma oldi muzokaralaridagi har qanday muvaffaqiyatsizlikka bevosita tatbiq etish mumkin emas. Buning uchun, avvalo, javobgarlik yuzaga keltiradigan tegishli majburiyat mavjudligi va aynan shu majburiyat buzilganligi aniqlanishi lozim.

Demak, O‘zbekiston qonunchiligida halollik va zararni qoplashga oid umumiy huquqiy asoslar mavjud. Shu bilan birga, shartnoma oldi muzokaralarida axborotni oshkor etish, maxfiylikni saqlash, muzokaralarni olib borish va to‘xtatish bilan bog‘liq majburiyatlarning alohida tartibda ifodalanishi huquqni qo‘llash amaliyotida aniqlikni oshirishi mumkin.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

3.3. Germaniya tajribasi: culpa in contrahendo instituti. Germaniya shartnoma oldi javobgarlik institutini qonunchilik darajasida tartibga solgan davlatlardan biri hisoblanadi. Germaniya huquqida mazkur institut culpa in contrahendo, ya'ni shartnoma tuzish jarayonidagi aybli xatti-harakat uchun javobgarlik tushunchasi bilan bog'liq.

Germaniya Fuqarolik qonunlari to'plamining (BGB) 311-paragrafi 2-qismiga muvofiq, shartnoma muzokaralariga kirishish, shartnoma tuzishga tayyorgarlik ko'rish bilan bog'liq ayrim harakatlarni amalga oshirish yoki shunga o'xshash ishbilarmonlik aloqalariga kirishish natijasida alohida majburiyat munosabati vujudga kelishi mumkin [7].

BGBning 241-paragrafi 2-qismida ushbu munosabat ishtirokchilari boshqa tarafning huquqlari, qonuniy manfaatlari va boshqa manfaatlarini hisobga olishi lozimligi belgilangan. BGBning 280-paragrafi 1-qismiga ko'ra, majburiyatning buzilishi natijasida zarar yetkazilgan hollarda, qonunda belgilangan shartlar asosida zararni qoplash talabi qo'yilishi mumkin [8].

Germaniya modelining asosiy afzalligi shundaki, taraflar o'rtasida asosiy shartnoma hali tuzilmagan bo'lsa ham, muzokaralarga kirishishning o'zi qonunda nazarda tutilgan shartlar asosida alohida majburiyat munosabatini yuzaga keltirishi mumkin. Natijada boshqa tarafning qonuniy manfaatlarini himoya qilish uchun faqat tuzilgan shartnomaga tayanish zarurati qolmaydi.

Masalan, korxona boshqa bir korxona bilan uzoq muddatli hamkorlik bo'yicha muzokara olib borib, undan ishlab chiqarish texnologiyasiga oid maxfiy ma'lumotlarni olsa va keyinchalik ushbu ma'lumotlardan o'z manfaatlari yo'lida ruxsatsiz foydalansa, tegishli huquqiy shartlar mavjud bo'lganida shartnoma oldi majburiyatlarining buzilishi masalasi yuzaga kelishi mumkin.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Germaniya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, shartnoma oldi javobgarlikni tan olish shartnoma erkinligini bekor qilmaydi. Aksincha, taraflarga shartnoma tuzish yoki tuzmaslik erkinligini saqlagan holda, muzokaralar davomida boshqa tarafning qonuniy manfaatlarini hurmat qilish majburiyatini yuklaydi.

3.4. Fransiya tajribasi: muzokaralar erkinligi va halollik talabi. Fransiya huquqida shartnoma oldi muzokaralarining huquqiy tartibga solinishi 2016-yildagi shartnoma huquqini isloh qilish bilan yanada aniq ifodalandi. Fransiya Fuqarolik kodeksining 1112-moddasiga muvofiq, shartnoma oldi muzokaralarini boshlash, olib borish va to‘xtatish erkin hisoblanadi, biroq ushbu jarayon halollik talablariga muvofiq amalga oshirilishi shart [9].

Mazkur modda muzokaralar erkinligi va halollik prinsipi o‘rtasidagi muvozanatni belgilaydi. Ya’ni taraf muzokaralarni boshlashga yoki davom ettirishga majbur emas. Shu bilan birga, u boshqa tarafni ataylab chalg‘itish, uning ishonchidan g‘ayrihalol foydalanish yoki muzokaralarni zarar yetkazish vositasiga aylantirish huquqiga ham ega emas.

Fransiya Fuqarolik kodeksining 1112-moddasidagi muhim jihatlardan biri shundaki, muzokaralar davomida sodir etilgan aybli xatti-harakat uchun zarar qoplanayotganda, tuzilmagan shartnomadan kutilgan foyda yoki aynan shu foydani olish imkoniyatidan mahrum bo‘lish uchun kompensatsiya berilmaydi.

Fransiya Fuqarolik kodeksining 1112-1-moddasi muzokaralar davomida muhim axborotni oshkor etish majburiyatiga bag‘ishlangan. Unga ko‘ra, shartnoma tuzishga rozilik berish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lgan va boshqa taraf bilmagan yoki unga asosli ravishda ishonishi mumkin bo‘lgan ma’lumotlarni oshkor etish majburiyati nazarda tutiladi. Biroq bu majburiyat barcha ma’lumotlarni oshkor etish degani emas. Xususan, shartnoma predmeti yoki

xizmat qiymatiga oid oddiy baholash masalalari mazkur majburiyat doirasiga avtomatik ravishda kirmaydi [10].

Kodeksning 1112-2-moddasida esa muzokaralar davomida olingan maxfiy axborotdan ruxsatsiz foydalanish yoki uni oshkor qilish uchun javobgarlik nazarda tutilgan [11].

Fransiya modelining muhim jihati shundaki, unda muzokaralar erkinligi, axborotni oshkor etish majburiyati va maxfiylik masalalari alohida normalar orqali tartibga solingan. Bu esa huquqni qo‘llash jarayonida qaysi xatti-harakat qanday huquqiy oqibat keltirib chiqarishini aniqlashga yordam beradi.

3.5. AQSH tajribasi: ishonchga asoslangan javobgarlik va sud amaliyoti. AQSH huquqida shartnoma oldi muzokaralarida javobgarlik masalasi Germaniya va Fransiyadagi kabi yagona fuqarolik kodeksining umumiy qoidalari orqali to‘liq tartibga solinmagan. Ushbu sohadagi yondashuvlar shtatlar qonunchiligi va sud amaliyotiga qarab farq qilishi mumkin.

AQSH huquqida shartnoma oldi munosabatlarini tahlil qilishda promissory estoppel doktrinasi muhim ahamiyatga ega. Mazkur doktrina muayyan va’da yoki bayonotga boshqa tarafning asosli ravishda ishonishi, shu ishonch asosida harakat qilishi va natijada zarar ko‘rishi holatlarida huquqiy himoya masalasini ko‘taradi.

Bu borada 1965-yilda Viskonsin shtati Oliy sudi tomonidan ko‘rib chiqilgan Hoffman v. Red Owl Stores, Inc. ishi ko‘p tilga olinadi [12]. Mazkur ishda franchayzing biznesini tashkil etish bilan bog‘liq muzokaralar davomida Hoffmanning kompaniya vakillari bergan va’dalariga ishonib, muayyan xarajatlarni amalga oshirgani, biroq yakunda kelishuvga erishilmagani muhokama qilingan. Sud ishning holatlaridan kelib chiqib, promissory estoppel doktrinasi

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

asosida ishonch tufayli yuzaga kelgan zararlarni qoplash masalasini ko‘rib chiqqan.

Ushbu ishning ahamiyati shundaki, shartnoma hali tuzilmagan bo‘lsa ham, tarafning va’dalari va boshqa tarafning ularga asosli ishonishi ayrim holatlarda huquqiy himoya uchun asos bo‘lishi mumkin. Biroq mazkur ishni AQSHning barcha shtatlarida bir xil qo‘llaniladigan umumiy qoida sifatida talqin qilish to‘g‘ri emas. Chunki AQSHda shartnoma oldi javobgarligi masalasi shtatlar huquqi va sud amaliyoti doirasida shakllanadi.

Demak, AQSH tajribasi shartnoma oldi muzokaralarida javobgarlikni belgilashda tarafning asosli ishonchi, va’dalarning xususiyati va shu ishonch tufayli yuzaga kelgan zararlarni baholash muhimligini ko‘rsatadi.

3.6. Xorijiy davlatlar tajribasining qiyosiy tahlili. Germaniya, Fransiya va AQSH tajribasini o‘rganish shartnoma oldi muzokaralarida javobgarlikni tartibga solishning turli huquqiy modellari mavjudligini ko‘rsatadi. Germaniya modelida muzokaralarga kirishishning o‘zi qonunda belgilangan shartlar asosida alohida majburiyat munosabatini vujudga keltirishi mumkin. Fransiya modelida muzokaralarni boshlash, olib borish va to‘xtatish erkinligi tan olinadi, biroq ushbu erkinlik halollik talabi bilan chegaralanadi. AQSH modelida esa ishonchga asoslangan javobgarlik, va’dalarning mazmuni va ularga tayanib amalga oshirilgan harakatlar sud amaliyotida muhim o‘rin tutadi.

1-jadval

Germaniya, Fransiya va AQSH yondashuvlarining qiyosiy tavsifi

Mezon	Germaniya	Fransiya	AQSH
Asosiy	Qonuniy majburiyat	Muzokaralar	Ishonch va

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Mezon	Germaniya	Fransiya	AQSH
yondashuv	munosabati	erkinligi va halollik	va’dalarga tayanish
Huquqiy asos	BGB §§ 311, 241, 280	Code civil 1112–1112-2-moddalar	Shtatlar qonunchiligi va sud amaliyoti
Muzokaralarni to‘xtatish	Erkinlik mavjud, lekin majburiyatlar buzilmasligi kerak	Erkin, ammo halollik talabiga muvofiq	Holat va tegishli shtat huquqiga qarab baholanadi
Axborot va maxfiylik	Himoya majburiyatlari doirasida	Alohida normalar bilan tartibga solingan	Tegishli qonun va sud amaliyotiga bog‘liq
Zararni qoplash	Majburiyat buzilishi qoidalari asosida	Kutilgan shartnomaviy foyda uchun kompensatsiya cheklangan	Asosli ishonch va yetkazilgan zarar muhim

Qiyosiy tahlil natijasida O‘zbekiston uchun Germaniya va Fransiya tajribasidagi aniq normativ tartibga solish elementlarini, AQSH tajribasidagi esa asosli ishonch va real zarar mezonlarini hisobga olish maqsadga muvofiq, degan xulosaga kelish mumkin.

Muhokama. 4.1. Shartnoma erkinligi va halollik prinsipi o‘rtasidagi muvozanat. Shartnoma erkinligi fuqarolik huquqining asosiy prinsiplaridan biri bo‘lib, taraflarga shartnoma tuzish yoki tuzmaslik, uning shartlarini belgilash va

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

kontragentni tanlash imkoniyatini beradi. Biroq mazkur prinsipni cheklanmagan erkinlik sifatida tushunish mumkin emas.

Shartnoma erkinligi tarafning boshqa shaxsni aldash, uning ishonchidan foydalanish yoki unga ataylab zarar yetkazish huquqini anglatmaydi. Shu sababli halollik prinsipi shartnoma erkinligini inkor etuvchi emas, balki uni amalga oshirishda qonuniy chegaralarni belgilovchi mezon sifatida namoyon bo‘ladi.

Muzokaralarda javobgarlikni belgilashda ikki qarama-qarshi manfaatni hisobga olish zarur. Bir tomondan, taraflar shartnoma tuzish bo‘yicha yakuniy qarorni erkin qabul qilishi kerak. Ikkinchi tomondan, muzokaralar jarayonida yuzaga kelgan ishonch va qonuniy manfaatlar asossiz ravishda buzilmasligi lozim.

Agar muzokaralardan voz kechishning o‘zi javobgarlik uchun yetarli deb hisoblansa, bu shartnoma erkinligini haddan tashqari cheklashi va taraflarni muzokaralarda ishtirok etishdan tiyilishiga olib kelishi mumkin. Aksincha, muzokaralar bosqichida hech qanday majburiyat mavjud emas, deb hisoblash esa insofsiz xatti-harakatlardan jabrlangan tarafning huquqiy himoyasini zaiflashtiradi.

Shu sababli javobgarlikning asosiy mezoni muzokaralarning tugatilgani emas, balki ularni olib borish davomida tarafning halollik va oqilonalik talablariga zid ravishda harakat qilgan-qilmaganligi bo‘lishi lozim.

4.2. Zararni qoplash chegaralari va javobgarlik shartlari. Shartnoma oldi muzokaralarida zararlarni qoplash masalasi alohida ahamiyatga ega. Chunki muzokaralarda qatnashgan taraf turli xarajatlarni amalga oshirishi mumkin. Jumladan, huquqiy maslahat olish, mutaxassislarni jalb qilish, hujjatlarni tayyorlash, safar va tashkiliy xarajatlarni amalga oshirish shular jumlasidandir.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Bunday xarajatlarning barchasi avtomatik ravishda qoplanishi lozim, degan xulosa noto‘g‘ri. Zararni undirish uchun tegishli huquqiy asos, zarar mavjudligi va boshqa zarur shartlar aniqlanishi kerak.

Tadqiqot natijasida shartnoma oldi muzokaralarida javobgarlikni belgilash uchun quyidagi holatlarni aniqlash zarurligi asoslandi: insofsiz xatti-harakatning mavjudligi; zarar mavjudligi; xatti-harakat va zarar o‘rtasidagi sababiy bog‘lanish; aybdorlik va qonunchilikda belgilangan boshqa shartlar.

Zararni qoplashda haqiqiy zarar, ya’ni muzokaralar davomida qilingan va insofsiz xatti-harakat bilan sababiy bog‘langan xarajatlar alohida ahamiyatga ega. Boy berilgan foydani undirish esa yanada murakkab masala bo‘lib, uning mavjudligi va huquqiy jihatdan qoplanishi mumkinligi alohida isbotlanishi kerak.

Fransiya Fuqarolik kodeksining 1112-moddasida tuzilmagan shartnomadan kutilgan foyda yoki ushbu foydani olish imkoniyatidan mahrum bo‘lish uchun kompensatsiya berilmasligi belgilangan. Bu yondashuv shartnoma tuzilmaganidan keyin tarafning shartnoma bo‘yicha olishi mumkin bo‘lgan barcha daromadlarini avtomatik tarzda zarar sifatida talab qilishining oldini oladi.

O‘zbekiston qonunchiligini takomillashtirishda ham shartnoma tuzilmaganligi sababli kutilgan shartnomaviy foydani undirish bilan muzokaralardagi insofsiz xatti-harakat natijasida yetkazilgan real zararni qoplash masalalarini bir-biridan farqlash lozim.

4.3. O‘zbekiston qonunchiligini takomillashtirish bo‘yicha takliflar. Tadqiqot davomida O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksida shartnoma oldi muzokaralarining umumiy qoidalarini aniqroq ifodalash maqsadga muvofiq, degan xulosaga kelindi. Amaldagi qonunchilikda halollik, oqilonalik, adolat va zararlarni qoplashga oid umumiy qoidalar mavjud bo‘lsa-da, shartnoma oldi muzokaralarida

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

axborotni oshkor etish, maxfiylikni saqlash va muzokaralarni insofsiz olib borish oqibatlarini alohida tartibga solish huquqiy aniqlikni oshirishi mumkin.

Shu munosabat bilan Fuqarolik kodeksiga quyidagi mazmundagi yangi moddani kiritish taklif etiladi:

Taklif etilayotgan norma loyihasi: “Shartnoma tuzishdan oldingi muzokaralarda taraflarning majburiyatlari”.

1. Shartnoma tuzishdan oldingi muzokaralarda ishtirok etuvchi taraflar muzokaralarni halollik, oqilonalik va adolat prinsiplariga muvofiq olib borishlari shart.

2. Taraflar shartnoma tuzish uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lgan va qonunchilikka muvofiq oshkor etilishi lozim bo‘lgan ma’lumotlarni boshqa tarafdan qasddan yashirmasliklari kerak.

3. Muzokaralar davomida olingan maxfiy axborotdan boshqa tarafning roziligisiz yoki qonunda nazarda tutilgan asoslarsiz foydalanish, uni uchinchi shaxslarga oshkor etish taqiqlanadi.

4. Taraflar muzokaralarni boshlash, olib borish va to‘xtatish erkinligiga ega. Biroq muzokaralar jarayonida insofsiz xatti-harakatlar sodir etilishi natijasida boshqa tarafga zarar yetkazilgan bo‘lsa, aybdor taraf qonunchilikda belgilangan shartlar asosida ushbu zararni qoplashi shart.

5. Mazkur modda bo‘yicha zararni qoplash masalasini hal etishda insofsiz xatti-harakatning mavjudligi, yetkazilgan zarar, sababiy bog‘lanish, ayb va qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa holatlar hisobga olinadi. Shartnoma tuzilmaganligi sababli undan kutilgan foyda avtomatik ravishda qoplanadigan zarar deb hisoblanmaydi.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Taklif etilayotgan norma shartnoma oldi muzokaralarida taraflarning xatti-harakatlariga qo‘yiladigan talablarni aniq belgilashga qaratilgan. Uning qabul qilinishi muzokaralar erkinligini saqlagan holda, insofsiz xatti-harakatlar oqibatida zarar ko‘rgan taraflarning huquqiy himoyasini kuchaytirishi mumkin.

Biroq ushbu normani ishlab chiqishda Fuqarolik kodeksining 8, 9, 14 va 333-moddalari bilan o‘zaro bog‘liqligini, shuningdek shartnomaviy, shartnomadan tashqari va shartnoma oldi javobgarlik institutlari o‘rtasidagi chegaralarni hisobga olish zarur. Yangi norma mavjud qoidalarni takrorlamasligi, balki aynan shartnoma oldi munosabatlarining o‘ziga xos jihatlarini tartibga solishi lozim.

XULOSA. O‘tkazilgan tadqiqot natijasida shartnoma tuzishdan oldingi muzokaralarda insofsiz xatti-harakatlar uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlik masalasi shartnoma erkinligi va halollik prinsipi o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi.

Birinchidan, shartnoma oldi muzokaralari faqat shartnoma tuzishga tayyorgarlik bosqichi bo‘lib qolmay, ayrim holatlarda mustaqil huquqiy ahamiyatga ega munosabatlarni ham yuzaga keltiradi. Shu sababli taraflar muzokaralar davomida boshqa ishtirokchilarning qonuniy manfaatlarini hurmat qilishi va halollik talablariga rioya etishi lozim.

Ikkinchidan, muzokaralarda insofsiz xatti-harakatlar shartnoma tuzish niyatisiz muzokaralar olib borish, muhim axborotni qasddan yashirish, maxfiy ma’lumotlardan noqonuniy foydalanish va boshqa tarafning ishonchidan g‘ayrihalol maqsadda foydalanish shakllarida namoyon bo‘lishi mumkin.

Uchinchidan, Germaniya tajribasi shartnoma oldi muzokaralariga kirishish natijasida alohida majburiyat munosabati vujudga kelishi mumkinligini ko‘rsatadi. Fransiya qonunchiligi muzokaralar erkinligi bilan halollik talabini

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

uyg‘unlashtirgan holda, axborotni oshkor etish va maxfiylik masalalarini alohida tartibga soladi. AQSH tajribasi esa ayrim holatlarda va’dalarga asosli ishonish va shu ishonch tufayli yuzaga kelgan zararlarni huquqiy baholash muhimligini namoyon etadi.

To‘rtinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 9 va 14-moddalari shartnoma oldi munosabatlarida yuzaga keladigan ayrim huquqiy muammolarni hal qilish uchun umumiy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Biroq shartnoma oldi muzokaralarida taraflarning majburiyatlarini aniq belgilash va ularning buzilishi oqibatlarini tushunarli tartibga solish maqsadga muvofiq.

Beshinchidan, muzokaralarning tugatilishi yoki shartnoma tuzilmaganligi o‘z-o‘zidan javobgarlikni keltirib chiqarmasligi kerak. Javobgarlikni belgilashda insofsiz xatti-harakat, zarar, sababiy bog‘lanish, ayb va qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa shartlar aniqlanishi lozim. Ayniqsa, tuzilmagan shartnomadan kutilgan foyda bilan muzokaralardagi insofsiz xatti-harakat natijasida yuzaga kelgan real zararni farqlash muhimdir.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga shartnoma tuzishdan oldingi muzokaralarda taraflarning majburiyatlarini belgilovchi alohida norma kiritish taklif etiladi. Mazkur taklif shartnoma erkinligini cheklashga emas, balki fuqarolik muomalasida halollik va ishonchni mustahkamlashga, shuningdek muzokaralar jarayonida zarar ko‘rgan shaxslarning qonuniy manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan.

Umuman olganda, shartnoma oldi muzokaralarida javobgarlik institutini takomillashtirish fuqarolik-huquqiy munosabatlarning barqarorligini ta’minlash, tadbirkorlik subyektlari o‘rtasidagi ishonchni kuchaytirish va milliy qonunchilikni

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

zamonaviy xalqaro huquqiy yondashuvlarga muvofiq rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. Birinchi qism. 1995-yil 21-dekabr, 163-I-son. 8, 9, 14 va 333-moddalar. URL: https://lex.uz/

2. Zuloaga, I. Reliance in the Breaking-Off of Negotiations in German Law. In: Zuloaga, I. Reliance in the Breaking-Off of Contractual Negotiations: Trust and Expectation in a Comparative Perspective. Cambridge: Intersentia, 2019. pp. 21–54. DOI: 10.1017/9781780689524.005

3. Vandenberghe, A.-S., Kovac, M. Illuminating the Development of Precontractual Liability: A Comparative Law and Economics Analysis. European Journal of Comparative Law and Governance. 2021; 8(1):26–45. DOI: 10.1163/22134514-bja10013

4. Whitford, W. C., Macaulay, S. Hoffman v. Red Owl Stores: The Rest of the Story. Hastings Law Journal. 2010; 61:801.

5. Scott, R. E. Hoffman v. Red Owl Stores and the Limits of the Legal Method. Hastings Law Journal. 2010; 61:859.

6. Scott, R. E. Hoffman v. Red Owl Stores and the Myth of Precontractual Reliance. Ohio State Law Journal. 2007; 68:71.

7. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). §§ 241, 311. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/

8. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). § 280. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/

9. Code civil (France). Article 1112. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/

10. Code civil (France). Article 1112-1. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/

11. Code civil (France). Article 1112-2. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/

12. Hoffman v. Red Owl Stores, Inc., 26 Wis. 2d 683, 133 N.W.2d 267 (Wis. 1965).